

Matteo Ricci apokrif levele

Peking egyik egyik történelmi emlékhelye egy jezsuita sírja. Matteo Ricci nyugvóhelyéhez maga a kínai császár ajándékozott területet. Kortársai furcsállották ezt, mondván, hogy Kína történetében ilyesmire nincs példa. A birodalmi kancellár válasza jellemző: „Kína történetében arra sincs példa, hogy egy olyan kimagasló tudású és erényű férfi, mint doktor Ricci ide jött volna.” Riccit nagyra tartotta az uralkodó. Tudósok és udvari méltóságok dicsérő verseket írtak róla, könyveket ajánlottak neki. Tekintélye azóta sem csökkent. Az utóbbi években Kínában számos elismerő cikkben méltatták. „A vallási formában történő kulturális csere megfelelt a régi időknek. Objektív módon magasra kell értékelnünk Riccit és a többi jezsuitát — írja Lin Jinshui a Kínai Társadalomtudományi Akadémia folyóiratában. Európában tudományos társaságok, intézetek foglalkoznak életével. II. János Pál pápa több beszédében és írásában hangsúlyozta Ricci történelmi szerepét. Ricci „olyan hidat tudott verni az egyház és a kínai kultúra között — mondja a pápa —, amely a múltbeli és manapság is feléledő félreértések és nehézségek ellenére változatlanul stabil és biztonságos”.

Ricci Olaszországban, Macerataban született, 1552. október 6-án, alig két hónappal Xavéri Szent Ferenc, a Távolság apostola halála előtt. Rómában tanult. Belépett a jezsuita rendbe, amely előbb az indiai Goába, majd onnan — P. Michele Ruggeri S. J. társaságában — Kínába küldte. 1582. augusztus 7-én érkeztek Macaóba, 1583 nyarán pedig a Kínai Birodalom engedélyezte beutazásukat. Szeptember 10-én érkeztek a Kína délnyugati csücskében fekvő, Kanton tartománybeli Chaochin városkába. Itt kezdődik az egyháztörténelem egyik legfigyelemreméltóbb evangelizációs vállalkozása.

Ricci és Ruggeri atyák úgy gondolták, hogy papi mivoltukat azzal fejezhetik ki a legérthetőbben, ha buddhista boncnak öltöznek. Időbe telt, míg rájöttek, hogy a buddhizmust a legtöbben a racionális gondolkodással ellenkező babona-hitnek tartják. Attól kezdve a konfuceánus tudósok és értelmiségiek ruháját vették fel. Ezután a tisztviselők és a tanult emberek már hajlandóak voltak érintkezni velük. Egyébként is mindenben alkalmazkodtak a helyi szokásokhoz. Az ország iránti tisztelet elősegítette, hogy jobban megérthessék a kínai kultúrát és felleljék értékeit. „Az európaiak által ismert pogány nemzetek között tudomásom szerint egy sincs — írja Ricci —, amely a vallással szemben olyan kevés tévedésbe esett, mint a kora ókori Kína.” Ez a vélemény megkönnyítette a legnagyobb kínai gondolkodókkal való eszmecserét. A lényegi dolgokhoz közeledés pedig elnőzőbbé tette a kínai népi vallásosság vagy egyes emberek kifogásolható nézeteivel s vallásgyakorlatával szemben. „Matteo Ricci tudta — állapítja meg II. János Pál pápa —, hogy ebben az Európától annyira idegen kultúrában hogyan lehet a kor által megkövetelt módon -közvetíteni-. Eljárásának szellemét és módszerét a II. Vatikáni zsinat megerősítette, amikor kijelentette, hogy -ismerni kell mások nemzeti és vallási hagyományait, örömmel és tisztelettel kell felfedni a kinyilatkoztatásnak abban elrejtett vetését- (Ad gentes 11).”

Ricci irodalmi, etikai és természettudományos műveivel megtermékenyítette a kínai kultúrát. Barátai, tisztelői közül sokan a kereszténység útján is követték. (Halálakor a

császári ház 140 tagja és további több mint 2000 ember katolikus.) Ez nem győzte meg azokat, akik magatartását olcsó opportunizmusnak, a kereszténység elkenésének, sőt megtagadásának mondták. Megindultak és évtizedeken át nem szűntek meg a feljelentések, amelyek képviselőtét hamarosan mind a ferences, mind a domonkos rend saját ügyének tekintette. 1645-ben X. Ince pápa a kritikusoknak ad igazat, megtiltván a jezsuita gyakorlatot. 1656-ban Róma visszavonja előbbi határozatát. 1693-ban újra kezdődik a harc — amit a történelemírás „ritusvita” néven tart majd számon —, immár hittételekre vonatkoztatva. 1697—1704 között bíborosi bizottság vizsgálja az ügyet. Javaslatára a pápa elítéli a kulturális alkalmazkodást. Ezzel kiváltja a kínai császárok tiltakozását, sőt az addigi toleráns és kereszténybarát politika megváltoztatását. XIV. Benedeknek a „kínai ritust” elítélő dekrétuma (Ex quo singulari 1742), majd a jezsuita rend feloszlata (1773) több mint egy évszázadra megakasztja a kereszténység terjedését Kínában. A szemellenzős és minden toleranciát nélkülöző tilalmakat a Vatikán 1939-ben visszavonja, engedélyezve a keresztények részvételét az ősök és Konfucius tiszteletére tartott ünnepi megemlékezéseken. Ricci és társai igazi „rehabilitációját” ellenben csak a II. Vatikáni zsinat hozta meg. A zsinat a más kultúrákkal való kapcsolat, a vallások érintkezése és az evangelizáció terén azt fogalmazta meg, amit Ricci és az ázsiai jezsuita misszió majdnem négy évszázaddal előbb a gyakorlatban megvalósított.

Élete utolsó éveiben Ricci a kínai udvar fontos oszlopává, tanácsadójává vált. Eközben szóban és írásban mindenkinek válaszolt, aki a kereszténységről kérdezte. Ez idővel alig elviselhető teherré vált. Egészsége már nagyon megromlott, mikor 1610 tavaszán megbetegedett. Kína legjobb orvosai igyekeztek segíteni, de május 11-én meghalt. Halála után Ricci szimbólummá vált: a másként gondolkodók iránti tisztelet és megértés képviselőjévé, a saját meggyőződés alázatos megfogalmazásának és alkalomadtán a másik fél nyelvén való kifejezésének jelévé. Matteo Ricci, kínai nevén Li Ma-tou sírja Pekingben a Pártfőiskola kertjében van.

(Riccinak az alábbi, Goa-i rendtársához intézett levele nem maradt fenn.)

Irodalom: Bernard, H.: *Le Père Mathieu Ricci et la société Chinoise de son temps I—II. Tientsin 1937.*, *The Cambridge History of China* 1—11. Cambridge 1978—1980., Gernet, J.: *Chine et christianisme*, Paris 1982., Lin Jinshui: *Matteo Ricci's Activities and Influence in China. Social Sciences in China* 1983. 3. 169—185., Loewe, M.: *Imperial China's Reactions to the Catholic Missions. Numen* 1988. 4. 179—212., Needham, J.: *Science and Civilisation in China* 1—3. Cambridge 1959., Ricci, M.—Trigault, N.: *Entrata nella China de' Padri della Compagnia del Gesu (1582—1610)*. Róma 1983., Wurth, E.: *Papal documents related to the new China 1937—1984*. Maryknoll — Hong Kong 1985.

• • •

Szeretett Testvérem Krisztusban!

A legutóbb kapott hírek nagyon elszomorítottak. Szinte nem akartam hinni a szememnek, hogy itteni munkánk egyesekben milyen visszhangot kelt. Vádolnak, hogy úgy öltözöm és viselkedem, mint a hivatalnokok, akik itt tudósok, teológusok, sőt talán papok is egy személyben. Vádolnak, hogy az uralkodó kultúra fordulatait, terminológiáját átveszem. Vádolnak, hogy részt veszek az udvar és a barátaim számára fontos szertartásokon és nem kifogásolom azokat. Mit vetnek szememre? Azt, hogy nem a különbözőséget hangsúlyozom, hanem a közösséget ápolom. Azt, hogy nem elítélek, hanem megérteni próbálok és keresem, ami az itteni felfogásban nemes, értékes, keresztényi. S kik azok, akik vádolnak? Vannak közöttük, akik a híveknek hirdetik ugyan a keresztény tanítást, de sohasem próbálták meg azt másként gondolkodóknak közvetíteni. Lélekben könnyen tespedtté válnak s olyan törvénytisztelővé, aki elfelejti, hogy a törvény az emberért van és nem fordítva. Bírálóink között olyanok is vannak, akik nem keresztény környezetben, sőt akár ebben az országban élnek, de lenézik, megvetik, minden lehetséges módon elítélik

„nem hívő” környezetük őszinte és becsületos meggyőződését. A legszívesebben mindenkit a kereszténység felvételére kényszerítenének, akár erőszak árán is. Magatartásukat fennhíjzás — és a szeretetparancs megtagadása jellemzi.

Szeretett Testvérem! Tudja, hogy nem magam kíváncsítottam ide, de engedelmesen és örömmel fogadtam, amikor a Társaság, az Egyház s végső soron Isten ide irányított. Küldetésem nem arra szült, hogy itt egy időszakot kibírjak, átvészeljek. Feladatomban arra szorítottam, hogy konfliktusmentes, békés, nyugodt körülményeket teremtsék a misszió számára. Krisztus Jó Hírének átadására jöttem s mindennap imádkozom, hogy munkámat és magatartásomat semmi más, csak ez a cél irányítsa. Van, aki úgy véli, elég lett volna lefordítanunk a katekizmust és a Szentírást és csupán hirdetniük kellett volna mindazoknak, akik befogadják. A bírálók nem értik, hogy valójában ezt tesszük. Úgy hiszem, a legtöbben nem gondolják végig, hogy mit követelnek, amikor a fordításról, a katekizmus rendjéről, a hit hirdetéséről és befogadásáról beszélnek.

Fordítás? Itt mások a fogalmak, mint amit otthon a teológián tanultunk. Ha itt az „Isten” szót kimondom, könnyen úgy járok, hogy hallgatóim valamilyen bálványra, mitológiai lényre vagy személytelen természeti princípiumra gondolnak. A „lélek” szó itt inkább életet, viszonyt, semmint önálló alanyi valóságot jelent. A „bűn” itt egyesek számára a közrend megsértése, mások számára egyszerűen értelmetlen kifejezés. Teológiánk sok évszázadon át dolgozott a fogalmak tisztázásán, s nem járatlan utakon, hanem a görög és a római filozófia nyomdokaiba lépve végezte munkáját. Itt más a gondolkodás és mást közvetít a nyelv — s hosszú időbe fog telni, míg majd maradéktalanul alkalmassá válik a keresztény tanítás kifejezésére. Nekünk mindenesetre már ma ezen a nyelven kell hirdetniük Krisztust.

Bírálóim írásaim és fordításaim stílusát is kifogásolják. Azt mondják, hogy alkalmazkodom az uralkodó nyelvhez, a hivatalos filozófia, az udvari tudósok szavazásához. Nem tudom, van-e választásom, ha itt szeretném megértetni magam. Az arámul elhangzott tanítást el kellett mondani görögül, latinul, majd megannyi más nyelven, hogy az egész világ megérthesse. Ott, ahol fejlett filozófia és szervezett állami és kulturális élet volt, annak a nyelvi szabályait kellett követni. Itt, Kínában sok mindent nyilvánosságra sem tudnék hozni másként, hiszen a szellemélet s a könyvkiadás az udvar és az állami bürokrácia ellenőrzése alatt áll.

A következő kérdés: a katekizmus, hitünk alaptételeinek összefoglalása. Mit jelent az, hogy „hitünk alaptételei”? Válaszok létünk fő kérdéseire, vagy még pontosabban: válaszok azokra a kérdésekre, amelyeket mi magunk létünk fő kérdéseinek tartunk. Nos, itt sok esetben mást tartanak alapvetőnek. Európa számára az ember sajátosságát az adja, hogy gondolkodó lény. A kínai filozófia kiindulópontja, hogy az ember erkölcsös, etikára képes lény. S különbség még számtalan akad. Bírálóim kifogásolják, hogy fordítás helyett újrendezem, átsúlyozom a katekizmust, hogy fontos dolgok kimaradnak, kevésbé fontosakkal foglalkozom sokat. De hát ha azt akarom, hogy valóban az emberekhez szóljak, ha azt akarom, hogy érthető, követhető és elfogadható legyen, nem tekinthetek el attól, hogy az emberek mit tanultak és mit hisznek. Úgy vélem, hogy minden kultúra és minden kor számára külön neki szóló bevezetés kell a kereszténységbe. Ahhoz, hogy egy-egy tévhitet vagy félreértést tisztázzunk, néha apróságok miatt is nagy kerülőket kell tenni. Másképpen nem megy! És még valami: amint maga a gondolkodás, úgy a hit közvetítése is csak fokozatosan történhet. A Mindenható megadhatja a hit világosságát egyik pillanatról a másikra. Az emberi hitterjesztésnek előbb alapokat kell raknia s csak azután emelkedhet a nehezebben érthető valóságok felé. Ez a fokozatosság mindig jellemezte az Egyház gyakorlatát, egészen odáig menően, hogy a korai kereszténységben a hitújjoncoknak nem volt szabad bizonyos dolgokat tudniuk, bizonyos dolgokban részt venniük . . .

Való igaz, sok mindent még nem sikerült kielégítő formába öntenem. Ennek részben saját elégtelenségem az oka. Remélem, mielőbb akad, aki pótolja a hiányokat. Az okok részben

mélyebben rejlenek. Isten mérhetetlensége és végtelensége az idők végezetéig új és új felismerések lehetőségét rejti. Nem beszélhetünk úgy a Jó Hírről, hogy ne vegyük tételelesen figyelembe a minket körülvevő nem keresztény kultúra ösztönös istenkeresését és eredményeit. Ehhez ellenben még sokáig kell ismerkednünk ezzel a világgal! Alázatosan el kell fogadnunk, hogy Isten nem a keresztényeké, hanem minden nép és kultúra, „hívők” és „hitetlenek” (mennyi dőlly van ebben a megkülönböztetésben!) szerető Atyja!

A harmadik követelmény — amit számon kérnek rajtunk —, hogy hirdessük Isten országát. Honnét veszi magának bárki a bátorságot annak a feltételezésére, hogy nem ezt tesszük? Ám a hit átadása aligha kezdődhet a módszeres oktatással. A keresők, az Isten szavára várók zöme nem filozófus, hanem mindennapi ügyeiben és gondjaiban az Örömhíre vágyó ember. Mindenekelőtt ezekre a várakozásokra kell felelni és mindig újra a szerető Istent hirdetni. Ez nem helyettesíti a rendszert, a katekizmust, a teológiát, de ablakot nyit, ösvényt vág a kereszténység irányába és a tanítást később is elevenné, az életbe ágyazottá, a nem tudós ember számára is megfoghatóvá teszi. Mit érne az a rendszer, ami az emberek szívét nem gyújtja lángra? Nem a betű szolgálai akarunk lenni, hanem a Léleké!

Negyedszer azt mondják, hogy azoknak hirdessük az Evangéliumot, akik befogadják! Valóban nem szabad az igazgyöngyöt sertések elé szórni. De nem kell-e elmenni az elveszett bárány után? Nem kell-e mindent megtenni, hogy az emberek megnyíljanak Isten szava előtt? A lakatra zárt és bezaródásodott szívek megnyitása nem filozófiai bizonyítást, hanem személyes tanúságtételt követel. Nyíltságom, őszinteségem és a másik megbecsülése által önmagamat kell elfogadtatnom ahhoz, hogy szavamnak akár csak a legkisebb súlya is legyen. Igazságom csak annak kell, aki látja, hogy tudok és akarok szeretetet adni. Nincs bennem szeretet, ha nem hiszem el, hogy másvalaki őszintén keresi az igazságot, bár másként gondolkodik, mint én. Nincs bennem szeretet, ha nem látom be, hogy jót akar tenni, bár a jót másban látja, mint én. Nincs bennem szeretet, ha nem veszem észre, hogy az Urat teszi az első helyre, bár Isten nevét nem ismeri, sőt akár tagadja. Végül nincs bennem szeretet, ha nem fedezem fel, hogy ő mennyi szeretetre képes, még ha azt talán maga sem tudja. Kétségtelen, nagyon nem keresztény környezetben élünk. Közvetlen ismerőseink között sokféle magatartásnak, filozófiának vannak harcos képviselői. Olyanok is, akik a mi meggyőződésünket veszélyesnek látják, s ha rajtuk állna, megtiltanák, kiirtanák. Még sincs jogunk, hogy jó szándékukat kétségbe vonjuk! Mégsem tagadhatjuk meg tőlük szeretettünket! Szeretetünk az emberi lehetőség beteljesítése és nem pusztán az evangelizáció eszköze. De szeretet nélkül Isten országáról sem lehet semmit sem mondani.

Szeretett Testvérem! Vallom, hogy Jézus Péterre és utódaira bízta egyháza hajóját. Megingathatatlanul bízom Jézus szavában, hogy híveivel van a világ végezetéig. Tudom, hogy elküldte Egyházának az Igazság Lelkét. Félek azonban, hogy Jézus ígéretei sokakat önteltté, dőllyfőssé tesznek. Félek, hogy sok keresztény az igazság birtokosának hiszi magát és elzárkózik mások igazsága elől. Félek, hogy nem veszem eléggé észre, ha látom, sem fogadom el és ha elfogadom is, nem vallom be nyíltan, hogy ismerőseim, környezetem, a minket körülvevő kultúra mennyi értéket tartalmaz. Félek, hogy ez a vakság, ez a gög, ez a szeretethiány hivatásom teljesítését is akadályozza.

Szeretett Testvérem Krisztusban! Kérem, imádkozzon mindazokért, akikhez a mi hibánkból nem jutott el Krisztus Jó Híre, azokért, akik félreértették azt, mert nem az ő gondolkodásukhoz igazodva fogalmazódott meg és azokért, akik a mi gögünk miatt nem tartották hitelesnek. És kérem, Testvérem, imádkozzon értem és mindazokért, akik ilyen bűnök terhét viselik.

Testvére Krisztusban:
Matteo Ricci

(Összeállította: Tomka Miklós)